

200,

DEKLARACJA PROGRAMOWA
STRONNICTWA
DEMOKRATYCZNO-
NARODOWEGO

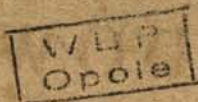

WARSZAWA

Druk F. Wyszynskiego i S-ki, Zgoda 5.

1918.

85 TEWA

130 u

DEKLARACJA PROGRAMOWA Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego.

Zbliżają się wybory do pierwszego sejmu Polski niepodległej i zjednoczonej. Ziszcza się tedy w oczach naszych to, nad osiągnięciem czego pracował szereg pokoleń okresu porozbiorowego, za co życie i mienie składali w ofierze dziadowie i ojcowie nasi. Odzyskanie niepodległości naszej jest wynikiem nie tylko zwycięstwa przymierza ludów zachodu nad państwami centralnemi, tryumfu prawa i sprawiedliwości nad gwałtem i bezprawiem, ale przede wszystkim wynikiem pracy pokoleń nad utrzymaniem życia narodu po utracie przezeń samoistności państwowej, wysiłków tych wszystkich, co w narodzie naszym utrzymywali wiarę w odzyskanie wolności i walkę o nią mimo klęsk i niepowodzeń ciągle wznawiali.

W tej wielkiej i ofiarnej pracy ogromne zasługi położyli nie tylko ci, których wielkie imiona czcić będzie ogół po wieki, ale i tysiące cichych i nieznanych pracowników. Zarówno pierwszym, jak i drugim zawdzięczamy, że Polska otrząsa się dziś z niewoli i że rozszarpane jej części zrastają się, by rozpocząć nowy okres rozwoju, potęgi i sławy.

Historja stronnictwa.

Do tej pracy wniosło swoją cegielkę i stronnictwo demokratyczno-narodowe, powstałe w Warszawie

przed 30 blisko laty. Było ono pierwszym po klęsce powstania z r. 1863, stronnictwem, które ośmieliło się na czele programu wypisać ponownie, że „głównym celem politycznym, wynikającym z położenia naszego narodu, jest osiągnięcie niepodległości i stworzenie samostanowienia państwa polskiego”.

Położenie ówczesne „nie przedstawiało — jak twierdza program stronnictwa D. N. z roku 1897 — warunków zbrojnej lub dyplomatycznej akcji na rzecz niepodległości, ani nawet bezpośredniego tej akcji przygotowywania”, to też str. D. N. skierowało pierwsze swe prace ku podtrzymywaniu w społeczeństwie przekonania o konieczności niepodległego bytu, ku wzmaganiu jego oporu przeciwko wynaradawiającym dążeniom rządu rosyjskiego, przede wszystkim zaś ku podniesieniu uczucia narodowego i uświadomieniu obywatelskiemu mas ludowych.

Jeden z głównych twórców str. D. N. ś. p. Jan Popławski założył i lat kilka prowadził pierwsze pismo polityczne dla ludu na gruncie ogólnonarodowym stojące. „Polak” mimo niezmiernych trudności, stojących na przeszkodzie jego przewożeniu przez kordon graniczny i rozszerzaniu w kraju, miał w Kongresówce tłumy czytelników i wywarł wpływ ogromny na masy włościańskie. Owocem długoletniej i karanej przez rząd rosyjski więzieniem i wygnaniem pracy str. D. N. był ruch za spolszczeniem samorządu gminnego, który w roku 1904 objął całą niemal Kongresówkę.

Ruch ten podobnie jak i podjęty równocześnie w celu unarodowienia szkolnictwa „bojkot szkół rosyjskich”, były w Kongresówce pierwszymi objawami niebezowocnej walki o rozszerzenie naszych praw narodowych na gruncie stosunków politycznych istniejącego układu prawnopństwowego. Wprowadzenie konstytucji w Rosji pozwoliło rozpocząć w Dumie rosyjskiej walkę naprzód o autonomję w Kongresówce następnie zaś o samorząd miejski. Podjęcie tej walki nie było bynajmniej, jak utrzymywali wrogowie str. D. N., obniżeniem jego dążeń politycznych, było ono

tylko wypełnieniem wskazań politycznych programów z roku 1897 i 1903, które oświadczały wyraźnie, że w czasie kiedy niemożliwe są ani walki o niepodległość, ani bezpośrednie przygotowanie jej, należy zdobić samodzielną narodową i możliwie najlepsze warunki wszechstronnego rozwoju, aby w ten sposób „zbliżyć się do osiągnięcia w przyszłości niepodległego bytu”.

Stronnictwo D. N. wkrótce po swym powstaniu rozszerzyło swe wpływy na inne dzielnice polskie wzmagając w każdej z nich poczucie jedności narodowej i przeciwdziałając wynaradawiającym lub asymilującym dążeniom państw zaborczych. Wykształciło ono całe pokolenie działaczy politycznych, łączących gorące uczucie patriotyczne z nowoczesnym pojmowaniem życia społeczeństw i stworzyło niebawem organizację naprawdę wszechpolską, kojarzącą politykę wszystkich dzielnic w imię wspólnego interesu narodowego.

Organizując szeroką pracę polityczną i kulturalno-oświatową w każdej dzielnicy, stronnictwo demokratyczno-narodowe zwracało zarazem baczniejszą uwagę na wypadki międzynarodowe: kierownicy stronnictwa zdawali bowiem sobie dobrze sprawę z całej ich doniosłości dla osiągnięcia głównego celu politycznego, to jest — zjednoczenia i niepodległości Ojczyzny.

Pierwszem w tym okresie czynnym wystąpieniem polskiem w dziedzinie polityki międzynarodowej był zainicjowany przez str. D. N. udział Polaków w konferencji słowiańskiej w Pradze Czeskiej i w tak zwanym ruchu nowosłowiańskim. Było to właściwie podjęciem walki z Rosją na niepodzielnie dotąd przez nią opanowanym gruncie słowiańskim. Jakkolwiek udział ten nie dał na razie namacalnych korzyści, wypadki późniejsze dowiodły jego pożytku.

Stronnictwo D. N. pierwsze też przewidziało nieuniknioną konieczność wybuchu wojny światowej i na pufnej konferencji międzydzielnicowej w roku 1912

— 6 —
w Krakowie wskazało, że interes narodowy wymaga, by Polacy w tej wojnie stanęli w obozie przeciwników Niemiec. Za tem wskazaniem poszła ogromna większość narodu polskiego, gdy w roku 1914 wybuch wojny nastąpił. Zdrowy instynkt mas poparł w tej sprawie argumenty, przez rozum stanu wysunięte i mimo zmiennych kolei wojny, mimo wytężonych intryg świadomych wrogów naszych i ich zaślepionych narzędzi we własnym naszym łonie, ogół polski wytrwał na raz obranej drodze.

Stronnictwo D. N. łącznie z innemi stronnictwami na gruncie przeciwniemieckim stojącemi, w ciągu tej wojny uchroniło naród od zawarcia zgubnego dla przyszłości kompromisu z państwami centralnemi, sprawiło, że pod koniec wojny Polacy pod sztandarami narodowemi walczyli jedynie po stronie koalicji. Łącznie z innemi grupami politycznemi str. D. N. powołało do życia Komitet Narodowy w Paryżu i dało mu ze swego łona prezesa w osobie Romana Dmowskiego.

Komitet Narodowy w Paryżu nawiązał ściśle stosunki z koalicją i głównie przyczynił się do tego, że Niepodległa i zjednoczona Polska z własnym dostępem do morza zajęła należne miejsce w programie powojennego urządzenia Europy, wystawionym przez zwyciężkie obecnie przymierze narodów Europy Zachodniej i Ameryki.

Zasady programu.

W ciągu trzydziestoletniego niemal istnienia swego str. D. N. działać musiało w zmieniających się wciąż warunkach, odmiennych przytem w każdej dzielnicy. Stronnictwo umiało jednak dostosowywać swą pracę do tych zmian i różnic, kierując się niezmiennie podstawowemi zasadami swemi, które program z roku 1897 ujął w formułę następującą:

„Interes narodu polskiego jako całości — w przeciwstawieniu do interesów klasowych, wyznaniowych, korporacyjnych, dzielnicowych, lokalnych — stanowi

najwyższą miarę wartości politycznych. Znaczenie zdarzeń i czynów politycznych przedewszystkiem mierzy się tem, o ile przyczyniają się one do obrony i rozszerzenia wpływów narodu nazewnątrz, na wewnątrz zaś do wzmocnienia jego jedności, do rozwoju sił narodowych, do pogłębienia treści i rozszerzenia zakresu narodowego życia.

Interesy ludu, sprawa jego postępu pod wszelkimi względami są dziś równoznaczne z interesami narodu; w ścieraniu się tedy sprzecznych dążeń społecznych pierwszeństwo musi być dane interesom warstw ludowych polskich i od nich muszą być uzależnione, gdzie tego potrzeba, interesy warstw innych“.

Zadania polityki na przyszłość, polityka zewnętrzna

Zasady powyższe przyświecać będą Str. D. N. i w odradzającej się do niepodległego bytu Polsce. W czasach najbliższych głównym zadaniem polityki polskiej być winno osiągnięcie dla powstającego Państwa granic, któreby objęły całe terytorjum narodu polskiego i ciążących ku niemu ludów, oraz zapewniły rozwój gospodarczy kraju i skuteczną jego obronę przed pożądlivością sąsiadów. Jednocześnie przedsięwzięte być winny niezwłocznie środki dla odbudowy zniszczonych warsztatów pracy. Zadania te wymagają nawiązania ścisłych, sprzymierzeńczych stosunków z Koalicją i wprowadzenia ładu i porządku w kraju. Stronnictwo D. N. w rozwiązywaniu tych zadań czynny udział weźmie.

Polityka wewnętrzna.

Za główne zadanie narodu w początkach niepodległej Polski uważa Str. D. N.: Istotne zjednoczenie wszystkich rozerwanych dzielnic, zatarcie wszelkich śladów długotrwałej niewoli, utrwalenie i przywrócenie narodowego charakteru wsioł i miastom polskim, wytworzenie zwartego i spójnego narodu,

w którym by wszystkie warstwy harmonijnie współdziałały z sobą, rozwijały się swobodnie i podnosiły się wciąż duchowo i materialnie. Z tem zadaniem łączy się ściśle konieczność, by zarówno Państwo, jak i wszyscy świadomi jego obywatele wyteżyli wszystkie siły na podniesienie umysłowego i moralnego poziomu mas, by ten wpływ przemożny na bieg spraw publicznych, jaki zapewni im demokratyczny ustroj Polski, zużytkować te masy mogły świadomie dla dobra własnego i całego narodu. Osiągnąć zaś to będzie można tak przez szerokie udostępnienie oświaty, jak i przez powoływanie mas do udziału we wszystkich przejawach życia zbiorowego. Pierwszorzędnej doniosłości tu będzie rozszerzenie przeświadczenia, że każdy wstępujący w życie otrzymuje od przodków bogatą spuściznę w języku, literaturze i cywilizacji i że obowiązkiem jego jest tę spuściznę nie tylko nie uszczuplona ale przeciwnie wzbogacać i uszlachetniać potomkom swoim przekazać, że jednostki, grupy i warstwy społeczne mają nie tylko prawa do zdobycia ale i obowiązki do spełnienia. Oczywiście przytem rzeczą jest, że im kto jest więcej wykształcony i zamożniejszy, im wybitniejsze zajmuje stanowisko, tem większe ma obowiązki i tym ściślejszego spełnienia ich społeczeństwo od niego wymagać może i powinno.

Sejm urządzający.

Przyszłość narodu naszego na długie lata zależeć będzie od podwalin, jakie mu da sejm urządzający. Niezmiernie trudną i odpowiedzialną będzie praca jego wznoszenia Państwa od podstaw, to też w sejmie tym znaleźć się winny wszystkie wybitne umysły nasze i stać się on winien istotnym wyrazicielem woli i potrzeb narodu całego, a więc przede wszystkim mas ludowych. Obowiązkiem każdego obywatela jest przeto wziąć udział w wyborach, obowiązkiem zaś tych wszystkich, co występować będą z listami kandydatów jest powodować się przy ich

układaniu jedynie dobrem narodu, odrzucając wszelkie małostkowe względy osobiste, partyjne lub lokalne.

Ustrój państwa polskiego.

Niepodobna rozważać obecnie wszystkie zagadnienia polityczne i społeczne, które nasunąć się mogą Sejmowi urządzającemu, wskazać jedynie można najważniejsze z nich, które zaraz na początku rozwiązane być muszą. Co do ustroju Państwa, Str. D. N. oświadcza się za republikańską formą rządu z wybraną na pewną ilość lat prezydentem na czele. Organem władzy prawodawczej ma być Sejm, złożony z dwóch izb, a mianowicie z izby poselskiej, wybieranej przez wszystkich obywateli pełnoletnich bez różnicy płci i wyznania oraz z senatu, wybranego również na podstawie demokratycznej według norm przyjętych w państwach zachodnich a więc we Francji lub Ameryce. Wierna tradycji historycznej Polska zapewnić musi wszystkim obywatelom bez różnicy pochodzenia i wyznania całą pełnię swobód i praw obywatelskich. Wprowadzone już dzisiaj w życie przyznanie praw politycznych kobietom pociąga za sobą konieczność zniesienia wszelkich ograniczeń kobiet, jakie w prawie publicznem lub cywilnem istnieją dotychczas. W zakresie wyznaniowym oddając pierwszeństwo kościołowi katolickiemu tak ze względu na to, że ogromna większość narodu do jego wyznawców należy, jak i ze względu na jego rolę dziejową w kształtowaniu duszy polskiej, państwo polskie zapewnić winno wszystkim wyznaniom całkowitą tolerancję. W zakresie organizacji zarządu krajem Stronnictwo D. N. domagać się będzie szerokiego rozwoju samorządów lokalnych, gdyż widzi w nich najskuteczniejsze zabezpieczenie wolności obywatelskiej i zarazem najlepszą szkołę obywatelskiego życia dla szerokich mas.

W stosunku do odłamów innych narodów, które mogą wejść w skład państwa polskiego, stronnictwo D. N. żąda zachowania tradycyjnej zasady „wolni

z wolnymi — równi z równymi* i nadania obszarom, przez ludy te zamieszkałym, takiej budowy wewnętrznej, która by zapewniała zupełną swobodę rozwoju narodowego.

Ze względu na swe położenie geograficzne Polska musi być zawsze gotową do odparcia wszelkich zamachów na swoje terytorjum, skutecznym środkiem obrony może być według Str. D. N. jedynie armja narodowa, na podstawie powszechnej służby wojskowej oparta.

Ustawodawstwo podatkowe i ekonomiczne.

Państwa nowoczesne potrzebują dla spełnienia swych zadań rozległych środków materialnych, które przede wszystkim przez warstwę posiadającą dostarczane być winny. Ażeby ciężary podatkowe były jak najmniej uciążliwe i możliwie najsprawiedliwiej rozdzielone Stronictwo D. N. oświadcza się za postępowym podatkiem dochodowym, postępowym podatkiem od spadków, opodatkowaniem niezasłużonego przyrostu wartości wysokiem opodatkowaniem majątków powstałych z zysków podczas wojny, za znacznem opodatkowaniem przedmiotów zbytku i za wprowadzeniem monopolu spirytusowego.

Polskie ustawodawstwo w dziedzinie ekonomicznej i społecznej, w myśl zasad stronictwa D. N. wyjść powinno z założenia, że naród jest zwierzchnim właścicielem zasobów przyrodzonych swego terytorjum oraz sił fizycznych i umysłowych swych członków i że zasoby tej siły zużytkowane być powinny w ten sposób by stały się źródłem pomyślności dla całego narodu. Państwo powinno tedy przedsięwziąć wszelkie środki by zasoby przyrodzone w rękach narodu utrzymać i przez odpowiednie ustawy i traktaty narodowe otoczyć opieką istniejące gałęzie wytwarzania i popierać powstawanie nowych źródeł zarobku dla ludności, zaspakając możliwie jaknajszerzej powszechne dążenie do form pracy niezależnej, tłumić wszelkie zakusy jednostek do wzbogacania się kosz-

tem ogółu. W społeczeństwie zaś rozwijać należy patriotyzm ekonomiczny, czyli popieranie produkcji rodzimej.

Ustawodawstwo agrarne.

Rolnictwo jest zajęciem przeważnej części ludności polskiej, od wydajności pracy na roli i od stosunków rolnych zależy przeto dobrobyt i zadowolenie najliczniejszej warstwy narodu. Wynika stąd, że Państwo Polskie główną uwagę zwrócić winno na podniesienie wydajności rolniczej i na reformy agrarne. Podstawą ostatnich winno być uznanie własności prywatnej za formę, która najlepiej odpowiada nie tylko potrzebom bezpośrednio zainteresowanych ale i interesom społeczeństwa, zapewniając największą staranność uprawy i największe natężenie pracy. Reformy te winny przede wszystkim zmierzać ku usunięciu tych niedomagan i przeszkód, które tamują postęp i rozwój istniejących obecnie warsztatów rolnych, zwłaszcza zaś drobnej własności rolnej. W tym celu należy wydać ustawy, dążące do zniesienia serwitutów i uregulowania szachownicy, ułatwiające przeprowadzanie meljoracji rolnych, utworzyć hipoteki dla drobnej własności, zapewnić rolnikom dostawy do potrzeb rolnictwa, kredyt państwowy i t. d.

Własność wielka od paru dziesiątków lat rozdrabnia się już i przechodzi stopniowo w ręce włościan, parcelacja jednak była u nas przeważnie dziką, nie tworzyła ona najczęściej mocnych gospodarstw drobnych i kosztowała lud bardzo drogo, gdyż główne zyski ciągnęli z niej spekulanci i lichwiarze. Stronictwo D. N. uważa, że dla uporządkowania żywiłowego ruchu parcelacyjno-kolonizacyjnego powołana być winna do życia instytucja państwowa, której zadaniem byłoby tworzenie samoistnych warsztatów pracy i powiększenie w ten sposób cennej społecznie warstwy drobnych posiadaczy ziemskich. Instytucja ta powinna rozparcelować za wyłączeniem przestrzeni leśnych dobra skarbowe, donacyjne oraz majątki ko-

misji kolonizacyjnej. W celu ograniczenia spekulacji ziemią instytucja parcelacyjna powinna być obdarzona prawem pierwokupu majątków ziemskich, podlegających sprzedaży. W wypadkach uzasadnionych konieczności, państwowa instytucja parcelacyjna winna mieć prawo wykupu według istotnej ich wartości obszarów ziemskich, zwłaszcza tych, które skutkiem zaniedbania, lub rabunkowej gospodarki właściciela czy dzierżawcy powodują osłabienie wytwórczości krajowej.

Przedsięwzięte też być winny środki przeciwko nadmiernemu skupianiu się ziemi w jednym ręku i w tym celu między innemi zniesione być winny wszystkie ordynacje. Lasy ochronne przejść winny na własność państwa, cała zaś eksploatacja lasów poddana być winna ścisłej jego kontroli.

Dla polepszenia losu służby folwarcznej państwo otoczyć ją winno taką samą opieką jak robotników fabrycznych. Powinny być wreszcie wydane ustawy, zapewniające pomoc i opiekę ze strony państwa dla wychodźców, których dostarcza głównie bezrolna i małorolna ludność wiejska.

Ustawodawstwo w dziedzinie przemysłu rzemiosł i handlu.

Przemysł, rzemiosła i handel, które stanowią o zamożności społeczeństw nowożytnych, o ich sile na zewnątrz i zdolności obronnej, powinny być otoczone troskliwą opieką Państwa Polskiego. Rozwój ich zapewnić winny odpowiednia polityka celna i taryfowa, traktaty handlowe, drogi komunikacyjne lądowe i wodne, tani kredyt i popieranie wszelkiej inicjatywy prywatnej w tej dziedzinie. Przemysł krajowy powinien też mieć pierwszeństwo przy dostawach państwowych.

Doświadczenie wszystkich społeczeństw przemysłowych wykazało, zwłaszcza w ostatnich latach konieczność czynnego wdawania się państwa w życie przemysłowe i handlowe w interesie spożywców i robotników, a nawet i w interesie gotowości obronnej

państwa. Ścisłej kontroli państwa podlegać winny między innemi handel zagraniczny, oraz kartele i trusty. Rozciągając kontrolę nad przedsiębiorstwami mającymi szczególnie doniosłe znaczenie dla całokształtu życia kraju, polityka gospodarcza państwa dążyć winna do stopniowego upaństwowienia, tych przedsiębiorstw jako to: kopalń węgla, soli i nafty, kolei żelaznych, telegrafów i telefonów. Nie powinno to jednak wyłączać wydawanie koncesji na budowę i eksploatację kolei lokalnych i prywatnych tam, gdzie państwo nie uznaje ich potrzeby lub doniosłości dla życia gospodarczego. Dążyć też należy do zorganizowania przez państwo tych gałęzi ubezpieczeń, które mają szczególną doniosłość dla całego gospodarstwa społecznego i dla szerokich warstw, jako to ubezpieczenia od ognia, powodzi, gradu, pomoru bydła, oraz ubezpieczenia na życie. Państwo Polskie powinno też popierać wszelki ruch spółdzielczy, kredytowy, spożywczy i wytwórczy.

Specjalną opiekę Państwo Polskie powinno też zdanem stronnictwa D. N. otoczyć tak cenne pod względem społecznym, kwitujące niegdyś w Polsce, a dziś zaniedbane rzemiosła. W charakterze środków wymienić tu należy zorganizowanie taniego kredytu, dostarczanie taniej siły popędowej, zorganizowanie zbytu i powołanie do życia średnich szkół rzemieślniczych i technicznych.

Ustawodawstwo robotnicze.

Państwo Polskie staranną opiekę okazywać winno klasie robotniczej. Jako pilne potrzeby z tej dziedziny wymienić należy: ustawodawstwo fabryczne dla ochrony robotników przy pracy, unormowanie długości dnia roboczego w zależności od warunków poszczególnych gałęzi przemysłu, zakaz pracy małoletnich i matek karmiących, ograniczenie pracy dorastającej młodzieży i kobiet, popieranie związków zawodowych, organizowanie sądów rozjemczych dla zapobiegania szkodliwym skutkom przysługującej robot-

nikom wolności strejków, organizacja izb robotniczych, zapewnienie zdrowych mieszkań i wykształcenia dzieci, oraz szeroki rozwój ubezpieczeń na starość, niezdolność do pracy, choroby i od nieszczęśliwych wypadków.

Państwo Polskie powinno popierać inicjatywę prywatną w zapewnieniu udziału robotników w zyskach, w przedsiębiorstwach zaś bezpośrednio od siebie zależnych stwarzać winno takie warunki pracy i normy wynagrodzenia, które by mogły służyć wzorem dla przedsiębiorstw prywatnych. Prawodawstwo robotnicze rozciągnięte być winno na służbę domową.

Wykształcenie publiczne i opieka społeczna.

Z nieporuszonych dotąd w deklaracji obecnej dziedzin życia zaznaczyć należy, że stronnictwo D. N. do jaknajwiększych ułatwień w dziedzinie najszerzej rozwiniętego szkolnictwa wszelkich stopni, przytem nauka w szkołach ludowych powinna być dla wszystkich bezpłatna i obowiązująca z zapewnionym przez państwo wykładem religji. Za rzecz doniosłą uważa stronnictwo D. N. prawidłowe zorganizowanie opieki społecznej, pomocy sanitarnej dla ludności niezamożnej i popieranie kooperatyw, dążących do zapewniania domków własnych dla ludności niezamożnej.

Okres organizacji nowego państwa, zwłaszcza w kraju przez wojnę zniszczonym, jest z konieczności zmuśny i ciężki. Utrudniają go jeszcze wichrzenia wrogich nam żywiołów, które dla swoich celów politycznych wyzyskują nasze niedomagania społeczne i bolączki. Stronnictwo D. N. wkracza jednak w ten nowy okres z głęboką wiarą w żywotność narodu polskiego z tem przeświadczeniem, że społeczeństwo przejęte miłością ojczyzny, i czujne na potrzeby wszystkich swoich członków, stawiając, w myśl zasad stronnictwa, interes narodu całego powyżej wszelkich innych interesów poszczególnych, potrafi wszystkie trudności przełamać i rozwiązać te wielkie zagadnienia, które spadają na barki współczesnego pokolenia.